



# Elementaire theorie Accountantscontrole

## Deel 2 van 3 : Hoofdstuk 8 t/m 14

Ook verkrijgbaar : Deel 1 : Hoofdstuk 1 tot en met 7  
Ook verkrijgbaar : Deel 3 : Hoofdstuk 15 tot en met 21

### **Bronvermelding:**

**Titel: Elementaire theorie Accountantscontrole**

**Vierde druk**

**Auteurs: F.B.M. Deckers RA en Prof. Drs. J.C.E. van Kollenburg RA**

**Uitgever: Wolters-Noordhoff**

**ISBN: 9020732056**

**Aantal pagina's boek: 387**

**Aantal hoofdstukken boek: 21**

De inhoud van dit uittreksel is met de grootste zorg samengesteld. Incidentele onjuistheden kunnen niettemin voorkomen. Je dient niet aan te nemen dat de informatie die Students Only B.V. biedt foutloos is, hoewel Students Only B.V. dat wel nastreeft. Dit uittreksel is voor persoonlijk gebruik en is bedoeld als wegwijzer bij het originele boek. Wij raden altijd aan het bijbehorende studieboek erbij te kopen en dit uittreksel als naslagwerk erbij te houden. In dit uittreksel worden diverse verwijzingen gemaakt naar het studieboek op basis waarvan dit uittreksel is gemaakt

Dit uittreksel is een uitgave van Students Only B.V. Copyright © 2004 StudentsOnly B.V. Alle rechten voorbehouden. De uitgever van het studieboek is op generlei wijze betrokken bij het vervaardigen van dit uittreksel. Voor vragen kan je je wenden per email aan [info@studentsonly.nl](mailto:info@studentsonly.nl).

## Inhoudsopgave

Hoofdstuk 8	Controle-informatie	3
Hoofdstuk 9	Controleproces	6
Hoofdstuk 10	Het aanvaarden en continueren van opdrachten	9
Hoofdstuk 11	Vorbereiding van de controle/bedrijfsverkenning	10
Hoofdstuk 12	Organisatiebeoordeling	12
Hoofdstuk 13	Cijferbeoordeling, verbandscontrole en het gebruik van normatieve gegevens	14
Hoofdstuk 14	Deelwaarnemingen en steekproeven in het kader van organisatie- en informatiebeoordeling	15

## Hoofdstuk 8      Controle-informatie

Controle-informatie wordt verkregen door een passend samenstel van systeemgerichte en gegevensgerichte werkzaamheden. De systeemgerichte werkzaamheden zijn gericht op de opzet, het bestaan en de werking van de AO/IC. De gegevensgerichte werkzaamheden kunnen worden ingedeeld in cijferanalyse, gericht op het toetsen aan normatieve gegevens, het uitvoeren van cijferbeoordelingen en verrichten van verbandscontroles, en detailcontroles, hiermee wordt de overige gegevensgerichte werkzaamheden bedoeld, zoals verificatie met in- en externe documenten en het verkrijgen van bevestigingen van derden (saldobestatigingen).

Van belangzijnde kwalitatieve aspecten van controle-informatie zijn:

- relevantie ;
- betrouwbaarheid;
- actualiteit.

### Ad 1    Relevantie van controle-informatie

Afstemming controle-informatie aan de beoogde controledoelstelling van de accountant.

### Ad 2    Betrouwbaarheid van controle-informatie

Beïnvloedbaar door onder andere:

- onafhankelijkheid verstrekker van de informatie ;
- kwaliteit stelsel IC; kan verschil tussen externe en interne bescheiden;
- mate van rechtstreekse waarneming controle-informatie door accountant;
- deskundigheid verstrekker informatie;
- objectiviteit controle-informatie; bijv. saldobestatigingen door debiteuren, standaardbankverklaringen, kasopnames en aansluiting subadministratie met financiële administratie;
- verkrijging controle-informatie; schriftelijke mededelingen hebben hoge mate betrouwbaarheid: mondelinge mededelingen kunnen verkeerd geïnterpreteerd worden en verstrekker informatie zal secuurder informatie verstrekken indien schriftelijk.

### Ad 3    Actualiteit van controle-informatie

Dit heeft zowel betrekking op verzamel moment van de controle-informatie als op de periode waarin de controle-informatie is verzameld. Voor balansposten is de controle-informatie overtuigender wanneer die direct op of rond de balansdatum is verzameld. Voor posten van de resultatenrekening geldt dat de controle-informatie overtuigender is wanneer deze gespreid over het boekjaar is verzameld.

Controle-informatie kan verkregen worden door het verrichten van diverse controlehandelingen, nl.:

- Verificatie ; onderzoek middels interne vastleggingen en externe bescheiden;
- Inventarisatie; afstemming bescheiden en interne vastleggingen met bevindingen accountant door middel van fysieke inspectie;
- Waarneming ter plaatse; volgen / beoordelen van handelingen door anderen bij een proces of procedure;
- Inwinnen van inlichtingen; opvragen van informatie bij degenen die over feitenkennis beschikken zowel binnen als buiten de huishouding;
- Verkrijgen van bevestigingen door derden; verzoek schriftelijke bevestiging dat feiten of gebeurtenissen in de administratie correct zijn verwerkt.
- Rekenkundige juistheidscontroles en aansluitingen;
- Cijferanalyse.

Controlemiddelen zijn de hulpmiddelen die de accountant tot zijn beschikking heeft en kunnen op verschillende manieren gebruikt worden. De controlemiddelen sluiten aan op de verschillende componenten van het gegevensverwerkende proces. Er zijn drie groepen controlemiddelen te onderscheiden, te weten:

- organisatiebeoordeling;
- informatiebeoordeling;
- gegevensgerichte controlehandelingen.

Bij de controlerichting wordt meestal gesproken over positieve of negatieve controle. De keuze uit een positieve of een negatieve controle houdt verband met de vraag of de controle gericht is op het vaststellen van de juistheid van een verantwoordingspost, dan wel op het vaststellen van de volledigheid hiervan.

Een positieve controle is primair gericht op het vaststellen van de juistheid van een verantwoordingspost (niet te hoog verantwoord). Een negatieve controle is echter gericht op het vaststellen van de volledigheid van de verantwoordingspost (niet te laag verantwoord). Bij de negatieve controle gaat het vooral om de vraag of wel alle relevante transacties zijn verantwoord.

Normaliter wordt er bij de jaarrekeningcontrole van uitgegaan dat de activa en lasten positief, en passiva en opbrengsten negatief dienen te worden gecontroleerd, tenzij de risicoanalyse andere aanwijzingen oplevert. Bij de risicoanalyse kan zijn vastgesteld dat als er een tendens tot flatteren (een te gunstige verantwoording van het resultaat en/of vermogen) van de jaarrekening aanwezig is, de opbrengsten en activa posities positief zullen worden gecontroleerd en de passiva en de lasten negatief. Bij een tendens tot deflaten (een te ongunstige verantwoording van het resultaat en/of vermogen) worden de opbrengsten en activa posities negatief gecontroleerd en de passiva en lasten positief.

Verder wordt onderscheid gemaakt in:

- bestaanscontrole; heeft betrekking op de vraag of datgene wat aan activa en passiva in de verantwoording is opgenomen ook daadwerkelijk bestaat, ofwel aanwezig is. Bij bestaanscontrole wordt voornamelijk gebruik gemaakt van inventarisatie, saldobevestigingen, afloopcontrole en van ontstaanscontrole.
- formele controles; gericht op het toetsen van de AO/IC (systeemgericht);
- materiële controles; gericht op het vaststellen van de inhoudelijke aanvaardbaarheid van een transactie (gegevensgericht).

Controlemethoden hebben betrekking op de algemene aanpak van een onderzoek. Er zijn een 8-tal controlemethoden te onderscheiden, namelijk:

- volkomen controle; houdt in dat met de controle een rationeel doel wordt bereikt. Of het doel van de controle rationeel is, is afhankelijk van de intentie van de gebruikers van de verantwoording.
- fragmentarische controle; is een onderzoek naar een bepaald element van een verantwoording, zonder samenhang met andere elementen.
- volledige controle; is het in zijn geheel controleren van alle elementen van een gegevensverzameling (integrale waarneming), in plaats van de controle te beperken tot een selectie uit die elementen (partiële waarneming) met het doel een oordeel te kunnen vormen over de gehele verzameling.
- synthetische controleaanpak; hier volgt de accountant de opbouw vanuit de primaire registraties tot aan de financiële administratie, de rubricering en samenvatting in de saldobalans en tot slot de jaarrekening. In dit verband wordt ook wel gesproken van een “bottom-up” benadering of voortgaande / progressieve methode.

- analytische controleaanpak; bij deze werkwijze vindt de controle plaats vanuit de verantwoording, vooral de saldibalans, en worden de onderliggende transacties uitsluitend in detail gecontroleerd als dat noodzakelijk is. De accountant maakt hierbij vooral gebruik van cijferbeoordelingen en verbands- en totaalcontroles. In dit verband wordt ook wel gesproken van een “top-down” benadering of teruggaande / regressieve methode.
- systeemgerichte controleaanpak (organisatiegericht); de accountant maakt in hoge mate gebruik van de door de huishouding opgeleverde en aan IC onderworpen gegevens. Bij deze werkwijze wordt er meer gebruik gemaakt van de controlemiddelen organisatiebeoordeling en informatiebeoordeling.
- uitkomstgerichte controleaanpak (gegevensgericht); de accountant zal de door de huishouding opgeleverde gegevens controleren met basisbescheiden waaraan deze gegevens zijn ontleend. Bij deze werkwijze wordt er veel gebruik gemaakt van gegevensgerichte controlehandelingen.
- risicoanalytische controleaanpak; de accountant probeert vast te stellen waar en op welke wijze onvolkomenheden kunnen ontstaan in de te controleren gegevens. Bij deze werkwijze analyseert de accountant het bedrijfsproces vanuit het CR en het ICR.

## Hoofdstuk 9      Controleproces

Het product van een algemene controle is een verklaring bij de jaarrekening. Deze verklaring voegt op onafhankelijke en deskundige wijze geloofwaardigheid toe aan financiële opstellingen van anderen t.b.v. o.a. derden.

Het object van de algemene controle is de jaarrekening, het jaarverslag en de overige gegevens. In alle gevallen omvat het functioneren t.b.v. de leiding het signaleren van onvolkomenheden. Welke overige gebieden worden onderzocht hangt van de opdracht af.

De binnen het kader van de algemene controle verrichte controle van de jaarrekening is er op gericht vast te stellen dat de jaarrekening een getrouwe weergave van het vermogen en het resultaat met betrekking tot het boekjaar behelst en dat de daarmee gepubliceerde stukken het hierdoor opgeroepen beeld niet vervormen of aantasten.

Het controleproces is het geheel van controlehandelingen, door accountant en assistenten, volgens een controleplan met als doel de getrouwheid van de jaarrekening te kunnen vaststellen.

Controle moet effectief en efficiënt zijn:

- Effectief: zijn de juiste controlehandelingen gekozen en zijn deze op de juiste wijze uitgevoerd (kwaliteit van het werk)?;
- Efficiënt: het doel bereiken met zo weinig mogelijk middelen (kwantiteit).

### De fasen van het controleproces

#### *Fase 1: Planning en voorbereiding van de controle*

- Opdrachtaanvaarding (schriftelijke opdrachtbevestiging met strekking van de opdracht etc.);
- Bedrijfsverkenning; verkrijgen van informatie over het bedrijf:
  - \* Initiële cijferbeoordeling
  - \* Verwerven van kennis over huishouding, zoals aard en omvang etc.
  - \* Beeld vormen van het functioneren van de AO/IC
  - \* Verkrijgen van inzicht over benodigde kennis voor de accountant
  - \* Onderkennen onverwachte saldi of verbanden/verhoudingen
  - \* Verkrijgen inzicht in waarderingsgrondslagen (aanvaardbaarheid)
  - \* Inventarisatie toegepaste waarderingsgrondslagen
  - \* Analyse van aard en samenstelling van de jaarrekeningposten
  - \* Na verkenning kan de accountant zich al een voorlopig beeld van de risico's vormen
- Beschrijving en analyse van de AO

Activiteiten en mutatiestromen worden geïnventariseerd. Vervolgens worden de bewijsmaterialen per fase van de waardenkringloop geïnventariseerd. Per fase wordt een beschrijving van de a.o. gemaakt. Van belang is de koppeling met vorige of volgende fases (transactiecycli). In de beschrijving moeten de interne controles die zijn genomen i.v.m. voorkomen van fouten worden opgenomen. Bij voorkeur moet de beschrijving een flowchart of formulierenstroomschema zijn. Informatie kan komen uit interne beschrijvingen of interviews m.b.v. vragenlijsten.
- Verificatie bestaan van de AO

Met behulp van proceduretests of structuurtests (waaronder lijncontroles) kan het bestaan van de AO gedurende het jaar worden gecontroleerd.

- Inventarisatie van risico's en evaluatie interne controle  
Accountant kijkt niet naar de gehele IC. Alleen dat deel dat zorgt voor het waarborgen van kwaliteit (juistheid, volledigheid en tijdigheid van info) van verantwoordingsinformatie.  
Evaluatie IC door:
    - \* Het kijken naar potentiële fouten per stroom en naar soort (juist, volledig of tijdig), welke posten ze beïnvloeden en in welke richting (te hoog = flattering, te laag = deflating).
    - \* Met behulp van de systeembeschrijvingen van de IC wordt gekeken of deze de kwaliteit van de informatie bewaakt.
    - \* Kruisen van potentiële fouten en IC. (welke IC heft welke fout op).
    - \* Bepalen welke potentiële fouten niet door IC wordt ontdekt.
- Deze stap wordt afgesloten met selectie van IC's waarop de accountant kan steunen en een opsomming van potentiële fouten welke niet door de IC worden afgedekt. Indien er onvoldoende IC zijn zal de accountant hiervan melding maken in een aanbevelingsprogramma.
- Samenstelling controleplan en werkprogramma's.  
In een controleplan moet het volgende zitten:
    - \* Typering huishouding, indicatie activiteiten, interne en externe omgevingsfactoren, de specifieke inherent risico's en controledoelen.
    - \* Opsomming voorkomende posten (verwachte omvang relatief en absoluut en specifieke inherente risico's).
    - \* Hoofdpijnen a.o. en uitkomst evaluatie hiervan.
    - \* Indeling controle in deelgebieden.
    - \* Per deelgebied de gekozen werkwijze en globale planning van de werkzaamheden.

## Fase 2: Interim-controle

Doelstelling tweede fase is te komen tot een meer nauwkeurige taxatie van fouten in jaarrekening. Daarom wordt er voor balansdatum per deelgebied een controle gehouden gericht op de organisatie en op de mutatiestromen en bestanden.

Bij organisatie of systeemgerichte controle wordt de werking van de a.o. onderzocht met:

- Proceduretests; sporen van IC in administratie (parafen, handtekeningen);
- Cijferbeoordeling; gebruik maken van interne cijfers;
- Waarnemingen ter plaatsen, vb. bijwonen van interne inventarisaties.

Gegevensgerichte controle is niet gericht op het constateren van de werking van IC maar om vast te stellen in welke mate er fouten in mutatiestromen en bestanden voorkomen (juistheid van de geselecteerde transacties en verwerking in de financiële administratie) vb. controles:

- Controle mutatiestromen;
- Cijferbeoordelingen;
- Waarnemingen ter plaatsen.

Na afloop van fase 2 wordt gekeken of het werkprogramma voor de eindejaarscontrole moet worden aangepast.

## Fase 3: Jaarstukken en afronding controle.

Doelstelling fase 3 is afronden controle met als hoofddoel afgeven van verklaring.

- Evaluatie fase 1 en 2. Eventueel bijstellen van controleproces
- Gegevensgerichte controlehandelingen, bestaande uit:
  - \* Cijferbeoordelingen: vergelijken met begroting en voorgaande jaren.
  - \* Controle van kritische punten: specifieke transacties/onderdelen die van een bijzonder belang zijn in het beeld van de jaarrekening. Deze posten worden gegevensgericht gecontroleerd.
  - \* Aanvullende detailcontrole: saldobiljetten, bankverklaringen.
- Controle van gebeurtenissen na balansdatum. Onderscheid in 2 situaties:
  - \* Gebeurtenissen die nadere informatie geven over de situatie op balansdatum, vb dubieuze debiteur. Deze informatie moet verwerkt worden in de jaarrekening.
  - \* Gebeurtenissen die geen informatie geven over de situatie op balansdatum. Deze informatie hoeft niet in de jaarrekening te worden verwerkt
- Review jaarrekening. Nagaan of de jaarrekening conform wettelijke bepalingen, e.d. is opgesteld.
- Evaluatie tolerantie en risico. Accountant kijkt of alle controles zijn uitgevoerd en vastgelegd en kijkt tevens of de aangetroffen en niet gecorrigeerde fouten binnen de aanvaardbare marge blijft.
- Rapportage: accountantsverklaring en accountantsrapport. Uit de uitgevoerde werkzaamheden blijkt verklaring. De wet schrijft voor aan wie de accountant verslag moet uitbrengen, RvC en bestuur. Tekortkomingen kunnen gerapporteerd worden in een aanbevelingsbrief /management-letter en in een bespreking met het bestuur toegelicht worden. Van deze bespreking kan een vastlegging plaatsvinden.



## Hoofdstuk 10 Het aanvaarden en continueren van opdrachten

Relevante regelgeving:

- GBR art 31 t/m 33 Aanvaarding van opdrachten
- RAC 210 Opdrachtvoorwaarden
- RAC 910 Beoordelingsopdrachten
- RAC 920 Specifieke werkzaamheden
- RAC 930 Samenstellingsopdrachten

Zie hoofdstuk 10; bijlage 1 en 2; blz. 163 t/m 166; Elementaire theorie accountantscontrole; Deckers en Van Kollenburg; voor de inhoud van de relevante artikelen van dit hoofdstuk.

Het voorschrift tot het vragen van inlichtingen heeft een beroepsethisch en een vaktechnisch aspect. Het beroepsethische aspect heeft te maken met mogelijke verstoringen van de collegiale verhoudingen door onfatsoenlijke omgangsvormen. Bij vaktechnische aspecten gaat het om de vraag of mogelijk vaktechnische belemmeringen bestaan voor de aanvaarding van de opdracht. Voorbeelden van vaktechnische belemmeringen:

- integriteit potentiële opdrachtgever;
- gevolgen fraude zijn niet ongedaan gemaakt;
- niet-onafhankelijk zijn van potentiële opdrachtgever.

Indien opdracht door vorige accountant is opgezegd wegens fraude en die fraude is niet hersteld dan mag opdracht niet worden aangenomen! De geheimhouding is van belang! Voormalige accountant mag alleen de gegevens verstrekken die van belang zijn voor de besluitvorming van de toekomstige accountant met betrekking tot opdrachtaanvaarding.

Voor aanvaarding opdracht zal accountant vaststellen dat er geen belemmeringen zijn m.b.t.:

- onafhankelijkheid accountant; financieel en emotioneel (zelfs schijn vermijden);
- integriteit / betrouwbaarheid opdrachtgever; denk aan aard/reputatie eigenaren; interne controleklimaat; aanwijzingen illegale activiteiten e.d.;
- specifieke risicofactoren; denk aan ontwikkelingen van de bedrijfsactiviteiten en vooruitzichten; opzet AO/IC, verstrengeling met andere huishoudingen;
- mogelijkheid tot adequate uitvoering controleopdracht en overige dienstverlening; o.a. beoordelen opdracht op rationaliteit, haalbaarheid e.d.

Onder fraude wordt in de Verordening op de Fraudemelding verstaan: het opzettelijk door een of meer personen vervalsen, weglaten, toevoegen of verwijderen van gegevens teneinde waarden aan een huishouding op onrechtmatige wijze te onttrekken of te doen toevloeien.

Bij vermoeden van fraude (ongeacht aard en omvang) altijd nader onderzoek instellen en leiding huishouding inlichten. Het toezichthoudend orgaan wordt ingelicht als:

- er sprake is van directiefraude;
- de leiding van de huishouding niet toereikend maatregelen heeft genomen om gevolgen van fraude van materieel belang ongedaan te maken en om herhaling te voorkomen;
- de fraude van materieel belang voor de financiële verantwoording is.

De opdracht wordt teruggegeven als de leiding, cq. toezichthoudend orgaan van de huishouding niet binnen redelijk termijn maatregelen neemt om de gevolgen van fraude materieel belang ongedaan te maken en om herhaling te voorkomen. Als er sprake is van wettelijk verplichte controleopdracht dan moet de openbare accountant dit melden bij het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD).

## Hoofdstuk 11 Voorbereiding van de controle/bedrijfsverkenning

Voor de uitvoering van een adequate controle moet je voldoende kennis bezitten om in staat te zijn de gebeurtenissen, transacties en de gebruikers die naar zijn oordeel een belangrijke invloed kunnen uitoefenen op de JR te onderkennen en te begrijpen. De benodigde informatie kan worden verzameld door onder anderen:

- het voeren van besprekingen met directie, leidinggevendenden, medewerkers (ook met collega's!);
- raadplegen JR van soortgelijke ondernemingen, branche informatie e.d.;
- deelnemen aan rondleidingen, bezoeken vestigingen;
- etc

Zie hoofdstuk 11; § 11.1; blz. 169; Elementaire theorie accountantscontrole; Deckers en Van Kollenburg; voor een compleet overzicht voor het verzamelen van informatie.

Doelstellingen van externe en interne factoren:

- nagaan welke belangrijke ontwikkelingen zich voordoen binnen en buiten huishouding;
- onderzoeken welke tendenties er zijn ten aanzien van verantwoordingscijfers te onderkennen zijn;
- verwachtingspatroon met betrekking tot de JR opbouwen.

! Interne en externe factoren geven dus sturing aan de bepaling van de inherente risico's.

Zie hoofdstuk 11; § 11.1.3; blz. 171 en 172; Elementaire theorie accountantscontrole; Deckers en Van Kollenburg; voor voorbeelden van externe en interne factoren.

De aard van de aan te treffen processen is mede afhankelijk van de typologie van de huishouding.

Zie hoofdstuk 11; § 11.1.4; tabel 11.2 en 11.3; blz. 173 en 174; Elementaire theorie accountantscontrole; Deckers en Van Kollenburg; voor de typologie van de huishoudingen en de activiteiten volgens het model van Starreveld.

Bij de indeling van de huishoudingen volgens het model van Starreveld zijn het "soortcriterium" en het "volgordecriterium" als uitgangspunt genomen. Soortcriterium is de aard van het waardekringloopproces en de mogelijkheden van de toe te passen interne beheersingsmaatregelen met betrekking tot de volledigheid van de opbrengstverantwoording. Volgordecriterium is afnemende mogelijkheid om de controle op de volledigheid van de opbrengstverantwoording te baseren op binnen de waardekringloop te onderkennen rationeel verband tussen opgeofferde en verkregen zaken.

Het onderscheid in typologie van de huishoudingen cq. naar activiteiten is van belang omdat:

- het aanknopingspunten geeft voor de controle;
- je risico's en aandachtspunten die een bepaalde soort typologie meebrengt vooraf kunt onderkennen;
- je bij ondernemingen met een goederen- en geldbeweging veelal gebruikt kunt maken van verbandscontroles.

Zie hoofdstuk 11; § 11.1.4; blz. 175 tot en met 178; Elementaire theorie accountantscontrole; Deckers en Van Kollenburg; voor een uitleg van de diverse waardekringloopverbanden.

Per proces moet het gegevensverwerkingstraject van brongegevens tot en met verwerking in de financiële administratie en vervolgens de JR in beeld worden gebracht. Dit is het zogenaamde verslaggevingstraject. De beschrijving hiervan geschiedt door uit te gaan van de JR en de mutaties terug te volgen naar de bedrijfsprocessen en brondocumenten, (teruggaan vanaf JR = “backwardflow” methode).

Initiële cijferanalyse geeft richting aan verdere controle!

Doelstellingen zijn:

- vaststellen welke financiële ontwikkelingen er spelen;
- verkrijgen eerste indruk over interne organisatie inclusief AO/IC;
- onderkennen/analyseren aandachtveragende onderzoeksgebieden;
- indruk krijgen materieel belang van de te hanteren controletolerantie;
- vaststellen of eventueel sprake is van discontinuïteit.

Bij cijferanalyse worden onder meer de financiële gegevens, relevante kengetallen en kritische succesfactoren van de huishouding vergeleken met:

- vergelijkbare gegevens voorgaande perioden;
- verwachtingen, budgetten en begrotingen;
- branchegegevens.

## Hoofdstuk 12 Organisatiebeoordeling

De beoordeling van de interne organisatie vangt aan met de beoordeling van de preventieve maatregelen en dan vooral bij de controletechnische functiescheidingen. Deze moet er voor zorgen dat er meervoudige registraties plaatsvinden van primaire bedrijfsprocessen. Zonder functiescheidingen hebben andere interne controles geen betekenis. De preventieve maatregelen van interne controle bieden een zekere mate van garantie voor de juistheid en volledigheid van de primaire vastlegging.

De elementen van het organisatieonderzoek

- bedrijfsverkenning;
- beschrijving en evaluatie van de administratieve organisatie;
- verificatie van het bestaan van de administratieve organisatie;
- inventarisatie van risico's; evaluatie van de interne controle;
- waarneming en toetsing van de werking van de organisatie.

De stappen a t/m d worden gedaan in de fase van de planning en voorbereiding v/d controle terwijl onderdeel e wordt uitgevoerd tijdens de interim- en de eindejaarscontrole.

Bedrijfsverkenning is gericht op het verkrijgen van voldoende inzicht in het specifieke karakter van de onderneming zodanig dat kan worden vastgesteld:

- of de onderneming controleerbaar is om een oordeel over de jaarrekening te geven;
- welke aanknopingspunten er zijn voor het opstellen van het controleplan.

De omvang van de onderneming is vooral van belang voor de mogelijkheid om tot een oordeel te komen, de keuze van methoden van de controle en de mate van detail waarmee de middelen zullen worden toegepast.

Bij de bedrijfsverkenning zijn de volgende aspecten van belang:

- de structuur van de huishouding;
- de activiteiten, opbrengstcategorieën en kostencomponenten;
- de kapitaal- en vermogensstructuur;
- het informatiesysteem c.q. de administratieve organisatie;
- van toepassing zijnde wettelijke voorschriften en verdere bijzonderheden.

Ad 1: Hierbij moet zowel aandacht worden besteed aan de juridische structuur (is bepalend voor de vorm en inhoud van de financiële verslaggeving, de mate van openbaarmaking en de vraag of de controle wettelijk is voorgeschreven) als ook de organisatorische (de manier waarop is vastgelegd hoe het management is geregeld, hoe het overleg met de werknemers loopt (O.R.) en wie eigenlijk als bestuurder optreedt).

Ad 2: De accountant moet inzicht krijgen in de aard van de activiteiten van de onderneming. Hij kijkt dan naar de typologie (handel, productie, diensten), de geografische verspreiding van de activiteiten, omzetspecificaties, productgroepen / afzetcategorieën, de winstmarges hierop, kostencomponenten (personeelskosten, goederen en diensten, gebruik DPM), concurrentiepositie, overheidsbemoeienis etc.

Ad 3: Hier gaat het om inzicht krijgen in de liquiditeit en solvabiliteit van de onderneming enerzijds en anderzijds in de aard en de omvang van de activa / passiva.

Ad 4: Hierbij gaat het om het inventariseren wat voor informatiesystemen in gebruik zijn bij de te controleren onderneming. Er kan daartoe gekeken worden welk financieel systeem in gebruik is en welke andere functionele informatiesystemen zijn gekoppeld (debiteuren, crediteuren etc.). Tevens

moet gekeken worden naar de input- en de outputgegevens, bijv. m.b.v. een schema. Als laatste wordt een voorlopige AO van de afdelingen administratie en automatisering gemaakt.

Ad 5 Dit zijn bijvoorbeeld de verslaggeving voor banken, verzekeraars, pensioenfondsen, de voorschriften ten aanzien van indirecte belastingen en bijzondere risico's (vb bijzondere risico's: 1 belangrijke leverancier of slechts 1 leidinggevend persoon).

Bij de beschrijving van de AO gaat het om tot systeembeschrijvingen te komen van een aantal functionele informatiesystemen. In zijn algemeenheid wordt gewerkt vanuit het financiële informatiesysteem en dan speciaal naar de koppeling met invoer-verwerking-uitvoer. Bij het vastleggen maakt de accountant gebruik van inlichtingen van het bedrijf zelf, interne vastleggingen en externe bescheiden en waarnemingen. De beschrijving bevat bij voorkeur een aantal schema's omdat deze het systematisch volgen van een complex vereenvoudigen evenals de controle op volledigheid van de verstrekte gegevens (loose ends), een snellere oordeelsvorming mogelijk maken en de aanwezige kennis efficiënter en effectiever overbrengen.

Na de beschrijving moet de accountant er voor zorgen dat deze up-to-date blijft. Dit kan door informatie van de klant zelf en door waarnemingen ter plaatse (proceduretests/ lijncontroles). Volledige zekerheid over de werking gedurende jaar is niet te krijgen, maar ook niet nodig indien een goede controlemix wordt gebruikt. Er is een positieve controle (worden de procedures juist uitgevoerd) en een negatieve controle (zijn alle regelingen in de beschrijving opgenomen).

**Lijncontroles (of selectieve dieptetests):** het volgen van een bepaalde bedrijfstransactie door het hele systeem heen, waar mogelijk over de grenzen van het systeem (bijv. van primaire aantekeningen naar het grootboek).

**Proceduretest:** vaststellen dat een bepaalde procedure nageleefd wordt: kijken of de AO/IC wel werkt. Het testen van de IC waarop de accountant wil steunen.  
Een lijncontrole is eigenlijk een bijzondere vorm van een proceduretest.

Na de evaluatie van de AO/IC moet men komen tot een concept-controleplan/ werkprogramma's. Er zijn verschillende manieren om de evaluatie te doen. Een voorbeeld is de controle-competentie-matrix. Alle inherente risico's (potentiële fouten) worden geïnventariseerd. Men kijkt hoe deze fouten de gegevensverwerking beïnvloeden (juist, volledig, tijdig). Er wordt aangegeven of het inherente risico hoog, normaal of laag is en op welke post ze invloed kunnen hebben. Vervolgens worden ze gekruist met de maatregelen van IC om te kijken welke controles niet door de IC worden gedekt. De overige risico's moeten door de acc. worden afgedekt.

De waarneming en toetsing zijn erop gericht vast te stellen dat de structuur van de interne organisatie en het informatiesysteem gedurende de gehele controleperiode in stand is gebleven en dat de procedureregels ook zijn gevolgd. De accountant gebruikt daarvoor andere aanwijzingen als verbanden, geconstateerde verschillen etc. Indien de organisatie over een adequaat informatiesysteem beschikt en een voldoende zelfcontrolerend karakter heeft wordt er systeemgericht gecontroleerd (een onderzoek naar de opzet en werking van de AO/IC). Indien er echter een beperkte AO/IC bestaat wordt gekozen voor een gegevensgerichte benadering.

## Hoofdstuk 13    Cijferbeoordeling, verbandscontrole en het gebruik van normatieve gegevens

Cijferbeoordeling (CBO) is een bedrijfseconomische analyse en interpretatie van homogene cijferreeksen en/of cijfergroeperingen met het doel de verschijnselen die ze representeren te onderzoeken op bestaande verbanden en verhoudingen evenals optredende ontwikkelingen. Voor de CBO kan de volgende indeling worden gegeven:

- initiële CBO;
- specifieke / diepgaande CBO;
- afsluitende CBO.

Cijferbeoordeling is een controlemiddel voor de accountant. Tijdens de planning en voorbereiding van de controle geven de uitkomsten van de beoordeling richtinggevend elementen aan voor het onderzoek bij het begin van de controle en moet leiden tot een eerste indicatie van de risico's. Bij de controle van de jaarrekening zal gekeken moeten worden naar de te rapporteren cijfers; zijn de saldi, verbanden en verhoudingen juist? In de eindfase, de afronding van de controle, wordt gekeken naar verbanden buiten het grootboek (budget, bedrijfstak, verschillende perioden).

Er zijn twee fasen te onderkennen, nl.:

- opsporen van verbanden en verhoudingen alsmede ontwikkelingen door het cijfermateriaal te bewerken (onder meer door statistische analyses). De uitkomsten worden eerst met de gestelde normen vergeleken en vervolgens ook met externe gegevens. Optredende afwijkingen worden onderzocht.
- het interpreteren en trekken van conclusies naar oorzaak en gevolg in onderlinge samenhang.

Een veel gebruikte techniek bij cijferbeoordeling is het kengetal, een verhoudingscijfer dat bedrijfseconomische grootheden in hun onderlinge relatie en ontwikkelingen op eenvoudige wijze zichtbaar maakt. Voorbeelden:

- trendanalyse; vergelijking plaats van een jaarrekeningpost met vergelijkend cijfer voorgaand jaar/perioden (bijv. tijdreeksenanalyse);
- ratioanalyse; verhoudingsgetallen worden berekend en vergeleken met verhoudingsgetal voorgaande periode/jaar of met branchegemiddelden etc;
- modelmatige procedures (redelijkheidstesten/regressieanalyse).

Zie hoofdstuk 13; § 13.1.8; blz. 222 en 223; Elementaire theorie accountantscontrole; Deckers en Van Kollenburg; voor een beschrijving van de belangrijkste rentabiliteitskengetallen.

Normen / ex ante gegevens:

- *ex ante*; is al wat op het rapporteringstijdstip nog niet is gebeurd of wel de verwachting van wat zal gaan gebeuren.
- *ex post*; is al wat betrekking heeft op wat is gebeurd (de uitkomst) voor het tijdstip waarop of waaromtrent men rapporteert.

Verbandscontrole is controletechniek waarbij gebruik gemaakt wordt van bekende relatie tussen twee of meer mutatiereeksen en/of posities aan het begin en einde van een periode. Voor vaststelling van de volledigheid van de verbanden is functiescheiding een vereiste. Effectiviteit verbandscontroles is afhankelijk van de betrouwbaarheid van de gegevens die als uitgangspunt dienen.

## Hoofdstuk 14    Deelwaarnemingen en steekproeven in het kader van organisatie- en informatiebeoordeling

Deelwaarnemingen bevorderen de effectiviteit en de efficiency van de controle. Een deelwaarneming is het verrichten van een waarneming op een aantal bij elkaar horende elementen met als doel een oordeel (conclusie) uit te spreken over alle elementen (de populatie). De deelwaarnemingen kunnen worden verdeeld in:

- steekproeven;
- overige deelwaarnemingen.

Ad 1: De selectie van de elementen is zodanig dat een statistisch verantwoorde conclusie kan worden getrokken over de hele populatie.

Ad 2: Op basis hiervan kunnen geen statistisch verantwoorde conclusies worden getrokken worden. De gegevens kunnen echter wel nut hebben.

Zie hoofdstuk 14; § 14.1.2; blz. 233; Elementaire theorie accountantscontrole; Deckers en Van Kollenburg; voor voorbeelden van overige deelwaarnemingen.

Voor de accountant is er een spanningsveld tussen efficiency en de deugdelijke grondslag voor de verklaring. Voor het kunnen bepalen van een verantwoording is het niet nodig om een exact beeld te krijgen, het gaat om het algemene beeld. Er zijn dus bepaalde toleranties. Er geldt: hoe kleiner de tolerantie, hoe nauwkeuriger het beeld is.

De omvang van de steekproef wordt bepaald door de mate van nauwkeurigheid en betrouwbaarheid die de accountant nodig vindt voor zijn controle.

De te onderzoeken eigenschappen van een steekproef kunnen zijn:

- kwalitatief (attributief), hierbij wil men het aantal elementen bepalen;
- kwantitatief (variabel), hierbij wil men het gemiddelde en de spreiding weten.

Bij het toepassen van de steekproeven maakt men een onderscheid tussen toetsen (vergelijken met hypothese; is deze aanvaardbaar?) en schatten (een indicatie verkrijgen van de populatie.)

Een veel gebruikte vorm van toetsen is de Likelihood-ratiomethode, waarbij gebruik gemaakt wordt van 2 hypothesen, voor een 'goede' en een 'slechte' populatie. Het voordeel hiervan is dat de steekproef beperkt kan blijven.

Daarnaast onderscheid men steekproeven naar:

- posten; testen van het naleven van de AO/IC;
- waarde-eenheden, zoals de guldenrangnummermethode.

De selectiemethoden kunnen zijn:

- vast interval; iedere 1000e gulden wordt geteld;
- variabel interval; de 100e, de 201e, de 302e etc;
- toevalscijfers; volstrekt willekeurige selectie.

Zie hoofdstuk 14; § 14.4; blz. 239; Elementaire theorie accountantscontrole; Deckers en Van Kollenburg; voor de steekproefprocedure.